

AİZANOI'DA MASAL VE KİNETİK HEYKEL YARDIMIYLA KÜLTÜREL MİRAS EĞİTİMİ

Cultural Heritage Education by the Help of Tale and Kinetic Sculpture in Aizanoi

Öğr. Gör. Ahmet ÖZER
Doç. Dr. Erdal AYGENÇ*

ÖZ

Bir kültürel miras örneği olan Kütahya ili, Çavdarhisar ilçesinde bulunan Aizanoi antik kenti 12 Nisan 2012 tarihinde Unesco Dünya Kültürel Mirası Geçici Listesi'ne kabul edilmiştir. Bu çalışmada, arkeoloji, sanat ve yöre masalı yardımıyla Çavdarhisar'daki çocuklara kültürel miras eğitimi verilerek somut ve somut olmayan kültürel miras Aizanoi ile Çavdarhisar'ın koruma ve sürdürülebilirliğine katkı sağlanması hedeflenmektedir. Çalışma için seçilen yaş grubu 7-12 yaş arasındaki 30 Çavdarhisarlı çocuktur. Çocukların 15'ine eğitim verilirken, 2. gruba antik kent gezdirilmiş, diğer evrelere dâhil edilmeyerek araştırmanın olumlu/olumsuz çıktıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Eğitimde tercih edilen unsurlar, Aizanoi'daki A11.MP.372 envanter numaralı mezar taşı, Aizanoi SOKÜM projesinde derlenen "Fatmacık Yusufçuk" masalı ve kinetik kuş heykelidir. Ortak çalışma yapılan disiplinler arkeoloji, halk bilimi ve sanattır. Çalışmanın yapıldığı ören yeri için Aizanoi'un tercih edilme nedeni, ören yerinde antik ve kırsal dokunun birlikteliği olmuştur. Antik çağda Phrygia Epiktetos bölgesinde bulunan Aizanoi; Zeus tapınağı, stadyum, tiyatro kompleksi, macellum yapısı, Kybele kutsal alanı, sütunlu caddesi, Roma dönemi köprüleri, iki adet hamamı, nekropolisteki mezarlar ve buluntuları ile somut kültürel miras örneğidir. Yerleşim yeri üzerine kurulan ve yaşamın antik yapılarla iç içe devam ettiği Çavdarhisar ise kırsal dokusu, yaşam biçimi, âdetleri ve geçmişten günümüze aktarılan kültürel kodları ile somut olmayan kültürel mirasa örnektir. Bu bakımdan, hem antik hem üzerindeki kırsal Türk sivil mimari dokusu ve hâlâ devam eden hayatıyla bütünlük korumanın gerekli olduğu özel bir kültürel mirastır. Çalışmada yardımı alınan unsurlardan biri Aizanoi Somut Olmayan Kültürel Miras projesinde derlenen "Fatmacık Yusufçuk" masalıdır. Sözlü masal geleneği bu topraklarda Homeros'tan, Dedem Korkut'a uzanan binlerce yıllık köklü bir geleneğe sahip olmasına rağmen, küreselleşmenin bazı olumsuz etkileri yüzünden giderek kaybolma riski taşımaya başlamıştır ve bunun için de bu yerel masalların derlenerek gelecek kuşaklara aktarılması ayrıca önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler

Aizanoi, kültürel miras, somut olmayan kültürel miras, kinetik sanat, masal.

ABSTRACT

Aizanoi is accepted as a cultural heritage to Unesco World Heritage Tentative List in April 12, 2012. In this study, the children of Çavdarhisar will be given cultural heritage education with the help of archeology, art and a local tale to contribute to the conservation and sustainability of Aizanoi and Cavdarhisar. The group selected for the study consists of 30 children from Cavdarhisar between the ages of 7-12. While 15 of the children were being trained, second group only visited the ancient city and attempted to determine the positive / negative outputs of the research without being included in the other stages. The preferred items in education are the tombstone with the inventory number A11.MP.372 in Aizanoi, the local tale of "Fatmacık Yusufçuk" which was collected in the Aizanoi SOKÜM Project and kinetic bird sculpture. The disciplines included are archeology, folklore and art. The reason for choosing Aizanoi for the ruins where the study was conducted is the combination of ancient and rural touches in the ruins. Aizanoi located in Phrygia Epiktetos region in ancient times with its Zeus temple, stadium theater complex, Macellum structure, Kybele sanctuary, columned street, Roman bridges, 2 baths, tombs and findings in the necropolis is an example of tangible cultural heritage. Cavdarhisar,

* Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim İş ABD. Öğretim Görevlisi, Denizli / TÜRKİYE (Yakın Doğu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar ve Tasarım Ana Sanat Dalı, Plastik Sanatlar Bölümü, doktora öğrencisi, Lefkoşa, KKTC, Mersin 10-TÜRKİYE) aozer@pau.edu.tr

** Yakın Doğu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Plastik Sanatlar Bölümü Başkanlığı Öğretim Üyesi, Lefkoşa, KKTC, Mersin 10-TÜRKİYE erdalaydenc@gmail.com

founded on the settlement and continuing its life with the ancient buildings, exemplifies the rural texture, the way of life, the customs and the cultural codes which are transmitted from the past day by day and therefore it stands as an example of intangible cultural heritage. In this respect, it is a special cultural heritage, in which both the antique and the rural Turkish civil architectural texture and the ongoing preservation are still necessary. One of the tools and subject elements for studying cultural heritage education is the local tale of “Fatmacık Yusufçuk” which is collected in the Aizanoi Intangible Cultural Heritage project. Although the tradition of oral tales has a rooted tradition of thousands of years extending from Homer to Dede Korkut in these lands, it has also begun to bear the risk of increasing disappearance due to some negative effects of globalization, and it is also important that these local tales are collected and transmitted to future generations.

Key Words

Aizanoi, cultural heritage, intangible cultural heritage, kinetic art, fairy tale.

Giriş

Kütahya'nın 48 km güneybatısında Çavdarhisar ilçesinde bulunan Aizanoi antik kentindeki Roma dönemi mezar taşlarında betimlenen kuş figürünün kinetik heykel olarak canlandırılarak; Aizanoi/Çavdarhisar SOKÜM Projesinde derlenen “*Fatmacık ve Yusufçuk*” masalının yöre çocuklarına anlatılması ve hem Aizanoi hem kendi yerel motiflerinin öğretilerek bütünlüklü koruma bilincinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.¹

Aizanoi antik çağda Phrygia bölgesinde olup, Penkalas (Kocaçay) Çayı'nın iki yanına kurulmuştur (Özer-Doksanaltı 2017: 288). Roma döneminde Phrygia'nın önemli kentlerinden olan kentte M.S. 1. yüzyıldan itibaren yoğun imar faaliyetleri başlamıştır. Zeus ve Kybele kültü ayrıca tarım ile hayvancılığa dayalı ekonomik gücü yüzünden Roma imparatorluğunun bölgedeki diğer yerleşimlerle bağlantı kurmasına katkı sağlayan önemli bir yerleşimdir. Phrygia bölgesi ile Aizanoi ve çevresine özgü kapı tipi mezar taşlarına da bölge dışında pek rastlanılmamaktadır. 13. yüzyılda Germiyanogulları Beyliği'ne dâhil olan Aizanoi'a, Çavdarlar yerleşmiş ve yaşamlarından kesitler sunan tamga-

ları Zeus tapınağına graffiti kazıyarak (Beyazıt 2014: 112) kendi çağlarının sosyal hayatı hakkında bilgi edinimine katkı sağlamışlardır. 19. yüzyıldan itibaren Anadolu'daki pek çok diğer antik kent gibi Aizanoi'da seyyahların ilgisini çekmiş ve kitaplarında Aizanoi'da söz etmişler, ancak ilk bilimsel çalışmalar 1920'lerde Alman ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. 1970'lerden başlayarak Alman bilim insanları ile devam eden çalışma, 2011 yılından itibaren Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan verilen izin ile Pamukkale Üniversitesi adına Prof. Dr. Elif ÖZER ve ekibi ile yürütülmektedir.

Aizanoi, antik dokusu, üzerinde barındırdığı kırsal Türk sivil mimari dokusu ve hala devam eden hayatıyla kültürel miras örneği olan bir yerleşimdir. Kültürel miras olarak değerlendirilmeler maddi ve maddi olmayan boyutuyla ele alınmaktadır. Maddi boyutun içine var olan somut eserler ve objeler girmektedir (Avcı, Memişoğlu 2016: 105). Aizanoi; Zeus tapınağı, stadyum tiyatro kompleksi, macellum yapısı, Kybele kutsal alanı, sütunlu caddesi, Roma dönemi köprüleri, iki hamamı, nekropolis'teki mezarlar ve buluntuları ile somut kültürel miras örneğidir.

“Dünyada ve Türkiye’de kültürel mirasın korunması 2000’li yıllarda başlamış ve bu kavrama Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi çeşitli kurumlar odaklanmıştır” (Dağıstan Özdemir 2005: 20). Kültürel mirasın korunmasına dair ilk sözleşme UNESCO’nun 1972’deki Paris toplantısında “**Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme**” adı ile kabul edilmiş, ülkemizde ise 1982 yılında onaylanmıştır. Bu sözleşmeye göre, bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal varlıkları dünyaya tanıtmak, toplumda söz konusu evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan, yok olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli iş birliğini sağlamak amaçlamıştır.²

Somut kültürel miras Aizanoi hem kamusal ve dini yapılar barındıran antik dokusu hem de kırsal Türk sivil mimarisini kapsayan kırsal dokusu ile 12 Nisan 2012 tarihinde **Unesco Dünya Kültürel Mirası Geçici Listesi**’ne kabul edilmiştir.³ Bu tarihten itibaren kazı heyeti arkeologları farklı disiplinlerden uzmanlarla birlikte çeşitli alanlarda araştırma ve projeler yürütmektedir. Bu çalışmalarından biri de Aizanoi/Çavdarhisar SOKÜM Projesidir.⁴ SOKÜM’e dair ilk sözleşme UNESCO tarafından 2003 yılında imzalanarak; bu kırılgan mirasın korunması, canlılığının güvence altına alınması ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlama potansiyelinden faydalanılması amaçlamıştır. Türkiye tarafından 2004 yılında, 5225 sayılı “**Kültür Yatırımları ve Girişimlerini**

Teşvik Kanunu” ile somut olmayan kültürel miras kavramı tanımlanmış ve bu mirasın halkbiliminin inceleme alanını oluşturduğu vurgulanarak; kültür yatırımları alanındaki önceliği ortaya konmuştur. 2006 yılında ise, 26056 Sayılı Resmi Gazete’de “**Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun**” (No: 5448) şeklinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. SOKÜM Sözleşmesi (Oğuz 2009b: 63), küreselleşme karşısında yerel ve ulusal kültürü korumanın zorunluluğunu ortaya koyan önemli ve anlamlı bir çalışmadır. SOKÜM; somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, el sanatları geleneği alanlarını kapsamaktadır.⁵ Oğuz (2009b: 63)’un “*Kültürel miras, ‘kulaktan kulağa’ veya ‘kuşaktan kuşağa’ aktarılarak üretilen ve yaşatılan ve gelecek kuşaklara devredilen canlı bir mirastır*” ifadesinde de belirtildiği gibi kültür, nesiller arası aktarımla değişip, dönüşerek yaşamını sürdürmektedir. Türkmen (2012) tarafından, “*bir millete ait kültürel kodların yaşama, kültürün var olduğu halk grubundaki sadece belli bir kesimin onu yaşatması ile mümkün değildir*” ifadesinde de vurgulandığı gibi bir millete ait kültürel kodların toplanması ve yaşatılarak gelecek nesillere aktarılması zaruridir. Bu çalışma da bu yüzden yaşadığımız coğrafyada Aizanoi/Çavdarhisar örneğinden yola çıkarak hem uzak hem ya-

kın geçmiş kültürel kodlarının sanat yoluyla gelecek kuşaklara aktarılması için gerçekleştirilmiştir.

Arkeolog, halkbilimci ve sanatçılarla yürütülen Aizanoi/Çavdarhisar SOKÜM Projesinin (Yılmaz 2016; Özer, 2016) amacı sözlü aktarımlar ile kuşaktan kuşağa miras bırakılan, halkın kültürel belleğinde yer eden anlatıların, imge, simge, pratiklerin zamanla geçirdiği değişim, dönüşümleri saptamak; geçmişin pratiklerinin günümüzle bağlantılarını, sözlü tarihi kaynaklardan yararlanarak kayıt altına almaktır. Alan araştırma konularından biri de masallardır. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması düşüncesi, folklor kavramı ile ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Türkiye, son dönemlerde çeşitli nedenlerle birçok somut olmayan kültürel mirasını örgün ve yaygın eğitim alanına, kent yaşamına ve medyaya taşıyamamıştır (Oğuz 2009a: 6). Bu noktadan yola çıkarak çalışmada, sanat aracılığıyla hem somut kültürel miras Aizanoi'un hem somut olmayan kültürel miras unsuru yöre masallarının çocuklara aktarılması ve yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Somut Kültürel Miras olarak Aizanoi Roma dönemi kapı tipi mezar taşlarındaki kuş figürü; Somut Olmayan Kültürel Miras olarak ise yöre masallarından "Fatmacık ve Yusufçuk" masalı seçilmiş ve sanat yolu ile öğretilmesi konusunda modern sanat akımlarından biri olan kinetik sanat tercih edilmiştir. Hedef kitle ise karşılaştırma çıktılarını alabilmek için iki grup halinde değerlendirilen Çavdarhisar'daki 7-12 yaş arasındaki 30 çocuktur.

Resim 1. Çalışmanın ilk evresi için hedef grup çocuklar ile Aizanoi kazı evinde tanışma

Gürçayır Teke (2013a: 73)'e göre, "Somut Olmayan Kültürel Miras, geçmiş, bugün ve gelecek arasında devam eden bir bağlantı kurmayı hedefler. Bu bağlantıyı, en rahat kurabilecek anahtar grup gençlerdir. Gençlerin somut olmayan kültürel miras konusundaki farkındalıkları, bu mirası aktarmaya gönüllülükleri bu anlamda önem kazanmaktadır." Aizanoi'da ise çocuklar tercih edilerek kültürel miras eğitiminin çok daha erken yaşlarda verilmesi amaçlanmıştır. Hedef kitleyi seçerken; kazı ekibinin tecrübelerine göre paylaştıkları bilgi dikkate alınmıştır.

Çalışmadaki hedeflerden biri Somut Olmayan Kültürel Miras unsuru masalların yöre çocuklarına öğretilerek kültürlerine sahip çıkmasını sağlamaktır. "Masallar giderek kaybolmakta ve yerine batı kaynaklı hikâyeler/kahramanlar geçmektedir" (Oğuz 2009a). Bu yüzden Aizanoi/Çavdarhisar SOKÜM Projesi'nde Çavdarhisar masalları toplanarak kayıt altına alınmaya başlamıştır. Masallar geleneksel kültürün korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması (Oğuz 2009a: 8) bakımından önemli motiflerdir. Yüzyıllarca, kuşaktan kuşağa

sözlü olarak anlatılan masalların çoğu (Boratav 1992: 96-101) unutulmaya yüz tutmuş ve hem somut olmayan kültürel miras olarak kuşaktan kuşağa aktarılamaz hem de kültürel ifade çeşitliliğine katkı sağlayacak şekilde kültür endüstrisine esin kaynağı oluşturamaz hale gelmiş ve bu nedenle kültürel gönderme yapılma şansı da (Oğuz 2009a: 8) giderek ortadan kalkmıştır. Oğuz'un (2009a: 10) ifadesinden de anlaşıldığı gibi genç kuşaklar kendi mitolojileri, tarihleri, hikâyeleri, masalları veya efsanelerinden kaynaklanan kahramanları referans olarak tercih etmemektedir. Bu noktada Çavdarhisar masalları derlenerek yöre çocuklarının aktarıcı olması istenmektedir. Süreçte peyzaj olarak Aizanoi antik dokusu kullanılmış, uygulama aracı olarak kinetik heykel tercih edilerek; geçmişle gelecek arasında bir köprü kurulmasına önem verilmiş ve masalların kaybolmaması için çaba gösterilmiştir. Masalların toplanmasında Çavdarhisar'da çoklu kaynak kişiler ile mülakat yapılarak, masal konusunda tecrübeli kaynak kişilerin anlatımları kayıt altına alınmıştır.

Çalışmada antik malzeme olarak A11.MP.372 envanter numaralı mezar steli seçilmiştir (Resim 2). Aizanoi'da yaygın kullanılan mezar, kapı tipi ve üçgen alınlıklı mezar taşlarıdır (Özer 2011: 92). Üçgen alınlığın ortasına gövde cepheden, başı profilden verilen kartal işlenmiştir. Genellikle kartal ile ölünün bedeni temsil edilir ve bu betimle ölünün tanrının yakınında olduğu mesajı verilmek istenir. Ayırı-

ca ölenin ruhunu öteki dünyaya taşıyan sembolik bir figürdür. Bazı mezar taşlarında ise mezar sahibinin erkek olduğunu belirtmek için kartal betimlenmiştir (Lochmann 2003: 211).

Resim 2. Çalışmanın ilk evresinde 1. gruba tanıtılan kuş betimli mezar taşı (Envanter No: A11.MP.372)

İlk evrede iki gruptaki 30 çocukla antik kent gezilmiş ve arkeologların Aizanoi hakkında genel bilgi vermesinin ardından 1. gruba A11.MP.372

numaralı mezar taşı ve kuş figürü anlatılmıştır. Çalışmanın ilk evresinin tamamlanması ile çocuklar Aizanoi hakkında genel bilgiye sahip olmuş ve mezar taşlarında kullanılan kuşun genelde kartal betimi olduğunu bunun güç ve ölenlerin genelde erkek olduğu için kuşun mezar taşlarına yapıldığı, ölenleri öteki dünyaya taşıyan sembolik bir figür olduğu bilgisini edinmiştir.

Aizanoi/Çavdarhisar SOKÜM Projesi'nde 2015-2016 sezonunda yöre masalları derlenmiştir. Masal, içinde barındırdığı kodlar nedeniyle kültürel gen haritası gibidir. (Ölçer Özünel 2011: 60) Masalın bir gösterim olduğu, her anlatımda yeniden doğduğu düşünülmektedir. Evrim Ölçer Özünel (2011: 62), tarafından “*masal hangi biçimde ele alınıralsa alınsın yeniden doğar*” cümlesinde de belirtildiği gibi çalışmada masalın görsel ve sözsöz anlatımıyla tekrarına gidilmiştir. Anadolu'da sözlü masal geleneği Homeros'tan, Dedem Korkut'a uzanan binlerce yıllık köklü bir geleneğe sahiptir, ancak farklı etkenler yüzünden giderek kaybolmaktadır ve bu nedenle beş bin yıldır yaşamın sürdüğü Aizanoi/Çavdarhisar'da yöre masallarının derlenerek gelecek kuşaklara aktarılması elzemdir.

Çalışmanın 2. evresinde “Fatmacık ve Yusufçuk” masalı seçilmiş ve A11.MP.372 numaralı mezar taşının yanında masal, Halkbilimci Dilek Yılmaz tarafından 1. gruba anlatılmıştır.

Masal;

“*Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde kalbur zaman içinde bir Fatmacık'la, Yusufçuk varmış. Bu talihsiz kardeşlerin anneleri küçük yaşta*

ölmüş, babaları çocuklarına bakması amacıyla bir kadınla evlenmiş. Üvey ana çocuklardan hoşlanmıyormuş. Kız yün eğirmek için her gün uğraşmış. Çocuklar neden boş duruyor, sığır tutuverelim gütsünler demiş. Bunlar sığır tutarken neden boş boş duruyorlar, 1 kilo yün verelim, çocuklar eğirsin demiş. 1 kg yünü alan kız, kıra inekleriyle beraber gitmiş fakat mallara bakmaktan yün eğiremez. Bu durum birkaç gün böyle devam eder. Kız bu duruma çok içerler. Ağlamaları birkaç gün devam eden kızın durumuna inek çok üzölmüş ve dile gelmiş. Fatmacık, Fatmacık getir yünleri ağzıma tut sana sırçan vereyim demiş. O gün kız ineğin ağzına yün tutuvermiş. O gün inek geçirmiş ve Allah tarafından sırçan vermiş. Fatmacık her gün birer kol eğirmiş. Üvey ana, kıza verdiği işlerin bittiğini gördükçe çok şaşırılmaktadır. Aklına bir kurnazlık gelir. Kıza yapması için verdiği yünlerin miktarını ikiye katlamış. Kızı gizlice gözetlemeye başlar ve onu takip eder. Sarı inek ve Fatmacık, Asar'ın olduğu tarafa sapar oradan mezarlığın arkasına doğru giderler. Sarı ineği yerken Fatmacığı da sırçanları dolarken görünce üvey ana şaşkına dönmüş ve aklına bir kurnazlık daha gelmiş. Eşine adam, adam sarı ineği keselim mi? der. Eşi sarı ineği kesmeye yanaşmaz. Bunun üzerine üvey ana plan yapar akşam yatağı hazırlar. Bir gün önce yaptığı kuru yufkaları yatağının altına sermiş ve üzerine yatmış üvey ana yatakta hareket ettikçe yufkalar kırılır ve ses çıkarır. Üvey ana eşine adam benim kemiklerim kırılıyor. Sarı ineği keser de yersek kemiklerime iyi gelir şeklinde bir istekte bulunduktan son-

ra sarı ineği kestirmiş. Böylece Sarı İnek, Fatmacığa yardım edemez diye de içinden geçiriyormuş. Sarı ineği kesip, parçalara ayırdıktan sonra fırına atmışlar. Sarı inek Fatmacığa şunları öğütler. Fatmacık, Fatmacık bizim küllerimizi atma onları sakla demiş. Sarı ineğin kemiklerini yakmışlar. Yanan küller Allah tarafından konuşmuş ve Fatmacığa yol göstermiş. Fırında, Fatmacık beni kestiler size kötülük yapacaklar kardeşinle birlikte kaçın diye dile gelmiş. Yusufçuk ve Fatmacık evden ayrılmışlar. Yusufçuk, fırından kemik almış yol boyunca sıyrıra sıyrıra yemiş. Abla ben susadım demiş. Fatmacık, Yusufçuğa suyu sen içersen kurt olursun. Yusufçuk: Abla ben susadım demiş. Fatmacık, Yusufçuğa suyu sen içersen inek olursun. Biraz daha gitmişler. Yusufçuk, abla ben susadım demiş. Fatmacık, Yusufçuğa suyu sen içersen geyik olursun. Yusufçuk, susuzluğa dayanamamış ve suyu içtikten sonra yusufçuk geyik olmuş. Fatmacık, yeşil mendilini Yusufçuğun kaybolmaması için boynuzuna asmış. Yusufçuk dağa çıkmış Fatmacık yoluna yalnız devam etmiş. Fatmacık kavağın üzerine çıkmış. Çok güzel bir kız olan Fatmacığın güzelliği su yüzüne vurmuş bir gün kralın oğlu at sulamak için kızın bulunduğu kavağın yanındaki dereye gelmiş. Atlar su içememişler çünkü Fatmacığın güzel yüzü suya yansıyor. Durumu fark eden kralın oğlu kızı kavaktan indirmeye çalışır. Birkaç zaman uğraşır Fatmacığı kavaktan indiremez. Yakınlarda oturan cadı kadına başvurur. Cadi kadın, Fatmacığı kavaktan aşağıya indirmek için plan yapar. Hamur yoğuran cadı

kadın, kızın bulunduğu kavağın yanına gelir. Fatmacık, cadı kadını uzaktan izlemektedir. Nine, nine saçı ters kapatmışsın diye cadı kadına seslenir. Cadi Kadın, “Neeee kızım ne diyorsun” der. Fatmacık, nine, nine saçı ters kapatmışsın diye cadı kadına seslenir. Cadi Kadın: “Eeeee kızım” der. Fatmacık: Saçı ters kapadın der. Cadi Kadın duymuyor taklidi yapar ve ağaçtan inip bana yardım eder misin? diye seslenir. Fatmacık, eğil kavağım, eğil der ve kavak yere eğilir. Fatmacık, cadı kadının emek sacını düzeltir. Cadi Kadın, yufkaları yapalım da öğle git diye Fatmacıktan yardım ister. Fatmacık, Cadı kadına yardım eder. Yufkaları yaparlar. “Nine ben gidiyorum” der ve yaşlı kadın Fatmacığa birkaç yufka verir. Fatmacık eğil kavağım, eğil diye kavağına seslenir. Kavağına tutunduğu esnada Kralın oğlu Fatmacığı belinden yakalar ve gitmesine engel olur. Fatmacığa evlenme teklifinde bulunur. Fatmacığın şartı vardır. Yusufçuk adında bir oğlan kardeşi olduğunu onu bulup gelersen ve yusufçuk da bizimle birlikte yaşarsa kendisiyle evleneceğini söyler. Kralın oğlu verdiği sözü tutar ve Fatmacıkla evlenirler. Mutlu mesut hep birlikte yaşarlar”.

Masalın anlatılmasının ardından 1. gruba; 1) Daha önce bu masalı duyup duymadıkları 2) Onlara daha önce aile ve çevrelerinden kimlerin masal anlattığı 3) Masalda nelerin onları etkilediği 4) Masalın Aizanoi ve Çavdarhisar’dan neleri hatırlattığı şeklinde dört soru yöneltmiş ve verilen cevaplar aşağıdaki tabloda (Tablo 1) sunulmuştur:

Tablo 1:

Çocuk Sayı	Cevaplar			
	1:	2:	3:	4:
1	1:	Hayır	3:	Cadı kadın, sarı ineğin Fatmacık'a yardım etmesi, sarı ineğin kesilmesi
	2:	Nene	4:	Yufka yapılması, kendi mahallerindeki gibi fırın olması, ineğin yakılması, Aizanoi'da eskiden yaşayan insanların da ölünce yakılması, kralın Zeus'u hatırlatması, sarı ineğin Fatmacık'a mezarlıkta yardım etmesi ve geçmişte yaşamış insanların mezarlarının olması
2	1:	Hayır	3:	Yusufluğun su içince geyiğe dönüşmesi. Cadı kadının iyi olması. Kötü övey anne, Fatmacık'ın eğil kavak eğil dediğince kavağın eğilmesi, sarı ineğin Fatmacık ile Yusufçuk'a yardım etmesi sonra ölmesi
	2:	Dede	4:	Çavdarhisar'da inekler olması, kuru yufka olması, fırın olması, Aizanoi'da yaşamış insanların sarı inek gibi kemiklerinin yakılması
3	1:	Dabaanne	3:	Sarı inek ölünce yakılması ve kemiklerin konuşup onlara yardım etmesi, cadı kadın
	2:	Hayır	4:	Kralın Zeus'u hatırlatması, yufka, ineklerin olması, mahallerinde de fırın olması
4	1:	Nene	3:	Yusufluğun geyiğe dönüşmesi, sarı ineğin yün eğilmesi, Cadı kadın, sarı ineğin ölmesi
	2:	Hayır	4:	Fırın olması, yufka yapılması, dedesinin de ineklerinin olması, ineğin kemiklerinin yakılmasının geçmişte insanların ölünce de yakılmasına benzermesi
5	1:	Nene	3:	Sarı ineğin kesilmesi, Cadı kadın, sarı ineğin Fatmacık ve Yusufçuk'a yardım etmesi, Kavağın Fatmacık eğil kavak eğil dediğinde eğilmesi
	2:	Evet	4:	Nenesinin de eskiden yün eğirdiğini anlatması. Mahallerinde fırın olması, annesi ile komşu kadınların yufka yapması, Zeus, mezarlık
6	1:	Dede	3:	Yusufluğun su içince geyik olması, Fatmacık'ın eğil kavak eğil dediğinde Kavağ'ın eğilmesi, Cadı kadın
	2:	Hayır	4:	Zeus, kralın oğlanın Fatmacık'a yardım etmesi, yufka, fırın, eskiden yaşamış insanların yakılarak gömülmesi sarı ineğin de yakılması ve kemiklerinin konuşması
7	1:	Nene	3:	Sarı ineğin çocuklara yardım etmesi, kesilip kemileri yakılınca kemiklerinin konuşması
	2:	Hayır	4:	Çavdarhisar'da inekler, dere olması, Zeus, eski insanların da mezarlığının olması
8	1:	Nene	3:	Cadı kadın, sarı inek ölünce yakılması ve kemiklerin konuşup onlara yardım etmesi
	2:	Evet	4:	Yufka, fırın, kralın Zeus'u hatırlatması
9	1:	Dede	3:	Yusufluğun geyik olması, cadı kadın, sarı inek ölünce yakılması ve kemiklerin konuşup onlara yardım etmesi,
	2:	Evet	4:	Kendilerinin de inekleri olması, geçmişte yaşayan insanların mezarın olduğu, Zeus, fırın, kuru yufka
10	1:	Anne	3:	Kavağın Fatmacık eğil kavak eğil dediğinde eğilmesi, sarı ineğin kesilmesi, Cadı kadın
	2:	Hayır	4:	Aizanoi'da yaşamış insanların sarı inek gibi kemiklerinin yakılması, inekler olması, kuru yufka ve fırın
11	1:	Nene	3:	Kötü övey anne, Yusufluğun su içince geyiğe dönüşmesi, Cadı kadının iyi olması, sarı ineğin çocuklara yardım etmesi
	2:	Hayır	4:	Fırın, ineklerinin olması, ineğin kemiklerinin yakılmasının geçmişte insanların ölünce yakılmasına benzermesi, Zeus ve kral
12	1:	Dede	3:	Sarı inek ölünce yakılması ve kemiklerin konuşup onlara yardım etmesi, cadı kadın, Yusufçuk'un geyik olması
	2:	Evet	4:	Fırın olması, ineklerin olması, annesinin de yufka yapması, eskiden yaşamış insanların da mezarlığı olması,
13	1:	Anne	3:	Sarı ineğin çocuklara yardım etmesi, yün yapması, Yusufçuk'un geyik olması
	2:	Hayır	4:	Yufka, kralın Zeus'u hatırlatması, fırın olması
14	1:	Nene	3:	Cadı kadının iyi olması, Yusufluğun su içince geyiğe dönüşmesi, Kötü övey anne, Fatmacık'ın eğil kavak eğil dediğinde kavağın eğilmesi
	2:	Hayır	4:	Mahallerinde fırın olması, annesi ile komşu kadınların yufka yapması, Nenesinin eskiden yün eğirdiğini anlatması
15	1:	Nene	3:	Sarı inek, Yusufçuk'un geyiğe dönüşmesi, ineğin Fatmacık'a yün yapması
	2:	Hayır	4:	Ineklerin olması, yufka yapılması, fırın olması, eski insanların ölünce yakılması

Bu verilere göre, Çavdarhisar'da masalları genelde kadınlar ve hatta yaşlı kadınların /nene anlattığı (11Ç), masalı sadece 4'ünün bildiği, masalda etkiledikleri unsurların: cadı kadın (11Ç), sarı ineğin Fatmacık'a yardım etmesi, sarı ineğin kesilmesi ve kemiklerinin yakılınca konuşarak çocuklara yardım etmesi (13Ç), Yusufçuk'un geyiğe dönüşmesi (9Ç) çıktıkları elde edilmiştir. Masalın Aizanoi ve Çavdarhisar'dan neleri hatırlattığı sorusundan ise; Çavdarhisar'da da ineklerin olması (8Ç), yufka yapılması (13Ç), fırın olması (14Ç), eski insanların ölünce yakılması, mezarlığı olması (11Ç), Zeus (9Ç), yün eğirmek/yapmak (4Ç) çıktıkları elde edilmiştir. Ardından, arkeoloji öğrencilerine çocuklar tarafından masal anlatılmış ve çalışmanın ikinci aşaması tamamlanarak çocukların birer masal anlatıcısına dönüşmesi sağlanmak istenmiştir. Benzer bir çalışma Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü tarafından "Türk Masal Anlatma Geleneginin Uygulamalı Halk Bilimi Bağlamında Yeniden Canlandırılarak Sürdürülebilirliğinin Sağlanması" adıyla gerçekleştirilmiş; hedef grup olarak üniversite öğrencileri tercih edilmiş, teknolojik araç gereçlerin yaşamdaki egemenliğiyle birlikte artık pek de fazla anlatılmayıp, kaybolmaya başlayan Türk masalları öğretilerek gençlerin bu masalları anlatabilen gelenek aktarıcılarında dönüştürülmesi hedeflenmiştir (Gürçayır-Teke 2013a: 74).

Çalışmanın üçüncü ve son aşaması kinetik kuş tasarımıdır. Kinetik heykel önceleri yalnızca fizik ve kimya dallarında hareketle ilgili olayların tanımlarken kullanılan bir sanat türüdür (Uz 2012: 1051). Görsel veya gerçek hareket şeklinde belirlenebilen hareket kinetiğin nüvesidir. Kinetikte, sanatın dördüncü boyutu olan devingenlik vurgulanır. Bilimsel bir terim olan "kinetik", ilk kez 1920'de Naum Gabo ve Antoine Pevsner'in yazdığı "Gerçekçi Bildirge" de geçmiştir (Tuğal

2012). Kinetik heykel sanatı hakkında genel bilgiler verilmesinin ardından kinetik kuş, atık malzemeyle tasarlanmış ve bunun için basit bir şemsiye mekanizması tercih edilmiştir. Şemsiyenin açılma mekanizmasından faydalanarak, üç kol sistemli parçaların yer ve form değiştirmesiyle oluşturulan tasarım çocuklarla birlikte tamamlanmıştır. Mekanik algılamayla, çocukların hareketi ardışık hissetmesi; onların masal dünyasındaki gibi kendi hayatlarında da gördükleri durağan heykel, rölyef gibi nesnelere bakarken hareket mekanizmasını algılama becerisi kazandırılmak istenmiştir. Kinetik kuşun mezar taşındaki kuşun bir canlandırması olduğu ve mezar taşındaki kuşun antik çağda neden buraya işlendiği bilgisi arkeologlar yardımıyla tekrarlandıktan sonra, kuş kinetik olarak hareketlendirilmiş ve hem oyuncak olarak kullanabilecekleri hem üçüncü boyutu algılayabilecekleri küçük bir heykel hazırlanmıştır.

Çalışmanın üçüncü aşamasında son olarak kinetik heykel ve tasarım hakkında sorular yönlendirilmiştir: 1) Daha önce kinetik heykel hakkında bilgileri olup, olmadığı 2) Aizanoi mezar taşındaki figürün ne olduğu 3) Kuşların geçmiş zamanlarda neden mezar taşlarına yapıldığı 4) Kinetik heykel hareket eder mi? ederse nelerden faydalanır soruları hazırlanmıştır (**Tablo 2**).

Tablo 2:

Çocuk Sayı	Cevaplar							
1	1:	Hayır	2:	Kuş	3:	Erkek olduklarını göstermek için	4:	Evet, suyun gücü, rüzgann gücü
2	1:	Hayır	2:	Kartal	3:	Ölenler kuşlar tarafından taşınmıştır	4:	Evet, rüzgann gücü
3	1:	Hayır	2:	Kuş	3:	Güçlü kişiler oldukları için	4:	Evet, rüzgann gücü
4	1:	Hayır	2:	Kuş	3:	Erkek olduklarını göstermek için	4:	Evet, rüzgann gücü
5	1:	Hayır	2:	Kartal	3:	Ölenler kuşlar tarafından taşınmıştır	4:	Evet, suyun gücü, rüzgann gücü
6	1:	Hayır	2:	Kartal	3:	Erkek olduklarını göstermek için, ölenler kuşlar tarafından taşınmıştır	4:	Evet, suyun gücü, rüzgann gücü
7	1:	Hayır	2:	Kartal	3:	Ölenler kuşlar tarafından taşınmıştır	4:	Evet, rüzgann gücü
8	1:	Hayır	2:	Kartal	3:	Erkek olduklarını göstermek için	4:	Evet, suyun gücü, rüzgann gücü
9	1:	Hayır	2:	Kuş	3:	Ölenler kuşlar tarafından taşınmıştır erkek olduklarını göstermek için,	4:	Evet, rüzgann gücü
10	1:	Hayır	2:	Kartal	3:	Erkek olduklarını göstermek için, ölenler kuşlar tarafından taşınmıştır	4:	Evet, suyun gücü, rüzgann gücü
11	1:	Hayır	2:	Kuş	3:	Güçlü kişiler oldukları için	4:	Evet, rüzgann gücü, suyun gücü
12	1:	Hayır	2:	Kartal	3:	Erkek olduklarını göstermek için	4:	Evet, suyun gücü, rüzgann gücü
13	1:	Hayır	2:	Kuş	3:	Ölenler kuşlar tarafından taşınmıştır	4:	Evet, rüzgann gücü
14	1:	Hayır	2:	Kartal	3:	Erkek olduklarını göstermek için	4:	Evet, rüzgann gücü
15	1:	Hayır	2:	Kartal	3:	Ölenler kuşlar tarafından taşınmıştır	4:	Evet, rüzgann gücü, suyun gücü

Bu verilere göre hazırlanan kinetik heykel uygulamasında; daha önce kinetik heykel hakkında bilgileri olmadığı (15Ç), kinetik heykelin rüzgâr ve su gücü ile hareket edebileceği (15Ç), mezar taşındaki figürün bir kuş (6Ç), hatta kartal olduğu (9Ç), eski mezar taşlarındaki kuşların, ölenlerin erkek olduğunu göstermek için yapıldığı (8Ç), ölenlerin kuşlar tarafından taşındığı (7Ç), güçlü kişiler olduğunu göstermek için (2Ç) yapıldığına dair çıktılar elde edilmiştir.

Bu üç aşamanın sonucunda, 1.ve 2. gruptaki 30 çocuğa yeniden sorular yönlendirilerek uygulama evrelerinin her iki gruptaki edinimleri değerlendirilmiştir. Bu sorular: 1) Aizanoi’ a dair neler hatırladıkları 2) Aizanoi mezar taşlarında neler yapıldığı 3) Çavdarhisar’a dair neler bildikleri 4) Masalları kimlerden dinlemeyi sevdikleri 5) Masal dinlemeyi ve anlatmayı sevip, sevmedikleri 6) Kinetik heykel ne demek? 7) Kinetik heykeller nasıl hareket eder? Buna göre, 1.gruptaki çocukların kinetik heykeli su ve rüzgâr gücü ile hareket eden heykel olarak tanımladığı, 2. gruptaki çocukların kinetik heykele ve nasıl hareket ettiğine bir bilgisi olmadığı; 1. grup, Çavdarhisar’ı fırın (14Ç), yufka yapmak (13Ç) inekler (8Ç) ve yün eğirmek/yapmak (4Ç) şeklinde tanımlarken, 2. grubun doğduğum (10Ç), yaşadığımız yer (5Ç) tanımıyla yetindiği; masalları kadımlar ve özellikle nenelerden (22Ç) daha sonra dede (8Ç) ve son olarak anneden (6Ç) dinlemeyi sevdiği; 17 çocuğun masal anlatmayı sevdiği, Aizanoi’ a dair Zeus (16Ç), eski insanların ölünce yakılması, mezarlığı olması (11Ç), tiyatro (10Ç),eski bir kent (6Ç) stadyum (2Ç), hamam (6Ç) tanımlar yapıldığı ve 2. grubun öğrendiği bilgilerden farklı olarak ilk gruptan 11 çocuğun eski insanların ölünce yakıldığı ve mezarlığı olduğu bilgisini edindiği anlaşılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3:

Ç	SORULARA VERİLEN CEVAPLAR						
1	Zeus, İyano, eski insanların ölünce yakılması, mezarlığı olması	Bilgiyoran	Yapıldığı yer	dede	Evet	Bilgiyoran	Bilgiyoran
2	Zeus, İyano, Zeus, eski insanların ölünce yakılması, mezarlığı olması	Kuş	Çavdarhisar’da da ineklerin olması, yufka yapmak, İyano, İlyano, yün eğirmek/yapmak	anne	Evet	hananelerden teyazel	Kuşlar ve sayıyıngüçlüye
3	Bilgiyoran	Bilgiyoran	Çavdarhisar’da da ineklerin olması, yufka yapmak, İyano, İlyano	anne	Evet	Bilgiyoran	Bilgiyoran
4	hanam, Zeus, eski insanların ölünce yakılması, mezarlığı olması	Bilgiyoran	Kartal	dede	Evet	hananelerden teyazel	Bilgiyoran
5	Zeus	Bilgiyoran	Yapıldığı yer	anne	Evet	Bilgiyoran	Bilgiyoran
6	Tiyatro, eski insanların ölünce yakılması, mezarlığı olması, Zeus	Kuş	Yün eğirmek/yapmak, yufka yapmak, Çavdarhisar’da da ineklerin olması, İyano, İlyano	anne	Evet	hananelerden teyazel	Bilgiyoran
7	Zeus, mezar taş	Bilgiyoran	Yapıldığı yer	anne	Evet	Bilgiyoran	Bilgiyoran
8	Zeus, eski bir kent, eski insanların ölünce yakılması, mezarlığı olması	Kartal	yufka yapmak, İyano, İlyano, yün eğirmek/yapmak	anne	Evet	hananelerden teyazel	Bilgiyoran
9	eski insanların ölünce yakılması, mezarlığı olması	Kuş	Çavdarhisar’da da ineklerin olması, yufka yapmak, İyano, İlyano	anne	Evet	hananelerden teyazel	Kuşlar ve sayıyıngüçlüye
10	Zeus, İyano, eski insanların ölünce yakılması, mezarlığı olması	Bilgiyoran	Düdüklübuçyer	dede	Evet	Bilgiyoran	Bilgiyoran
11	eski insanların ölünce yakılması, mezarlığı olması	Kartal	dede	anne	Evet	hananelerden teyazel	Bilgiyoran
12	Bilgiyoran	Bilgiyoran	Yapıldığı yer	anne	Evet	Bilgiyoran	Bilgiyoran
13	Zeus, eski insanların ölünce yakılması, mezarlığı olması - hanam İyano,	Kuş	yufka yapmak, Çavdarhisar’da da ineklerin olması, İyano, İlyano	anne	Evet	hananelerden teyazel	Kuşlar ve sayıyıngüçlüye
14	Stadyum, mezarlık, hanam	Bilgiyoran	Düdüklübuçyer	anne	Evet	Bilgiyoran	Bilgiyoran
15	Stadyum, Zeus	Bilgiyoran	İngiğbüçyer	anne	Evet	Bilgiyoran	Bilgiyoran
16	eski insanların ölünce yakılması, mezarlığı olması	Kartal	Yün eğirmek/yapmak - İyano, İlyano, Çavdarhisar’da da ineklerin olması, yufka yapmak	dede	Evet	hananelerden teyazel	Kuşlar ve sayıyıngüçlüye
17	eski insanların ölünce yakılması, mezarlığı olması	Kuş	İyano, İlyano	anne	Hayır	hananelerden teyazel	Kuşlar ve sayıyıngüçlüye
18	hanam, Mezar taş	Bilgiyoran	İngiğbüçyer	dede	Evet	Bilgiyoran	Bilgiyoran
19	Zeus, eski bir kent, eski insanların ölünce yakılması, mezarlığı olması	Kartal	Zeus, İyano, Zeus, yufka yapmak, Çavdarhisar’da da ineklerin olması	dede	Evet	hananelerden teyazel	Kuşlar ve sayıyıngüçlüye
20	İyano, eski bir kent	Bilgiyoran	İngiğbüçyer	anne	Evet	Bilgiyoran	Bilgiyoran
21	eski insanların ölünce yakılması, mezarlığı olması	Kuş	Çavdarhisar’da da ineklerin olması, İyano, İlyano, yufka yapmak	anne	Evet	hananelerden teyazel	Kuşlar ve sayıyıngüçlüye
22	Mezarlık, Zeus,	Bilgiyoran	Yapıldığı yer	anne	Evet	Bilgiyoran	Bilgiyoran
23	Zeus, İyano, Zeus	Kartal	İyano, İlyano, yufka yapmak	dede	Evet	hananelerden teyazel	Kuşlar ve sayıyıngüçlüye
24	Zeus, İyano, mezarlık	Bilgiyoran	Düdüklübuçyer	anne	Evet	Bilgiyoran	Bilgiyoran
25	Zeus, İyano, Zeus	Kartal	Çavdarhisar’da da ineklerin olması, yufka yapmak, İyano, İlyano	anne	Evet	hananelerden teyazel	Kuşlar ve sayıyıngüçlüye
26	Stadyum, İyano,	Bilgiyoran	Düdüklübuçyer	dede	Evet	Bilgiyoran	Bilgiyoran
27	İyano, Zeus	Kartal	yufka yapmak, İyano, İlyano	dede	Evet	hananelerden teyazel	Kuşlar ve sayıyıngüçlüye
28	hanam, İyano,	Bilgiyoran	Düdüklübuçyer	anne	Evet	Bilgiyoran	Bilgiyoran
29	Tiyatro, Eski bir kent, Zeus	Kartal	yufka yapmak,	anne	Evet	hananelerden teyazel	Kuşlar ve sayıyıngüçlüye
30	Zeus, Eski bir kent, hanam, İyano	Bilgiyoran	Düdüklübuçyer	anne	Evet	Bilgiyoran	Bilgiyoran

Bir eser yaratarak somut ve somut olmayan kültürel miras bilincinin verilmesine dair çalışmanın bu evresi için benzer bir örneği 2013 yılında Adana Valiliği tarafından gerçekleştirilmiştir. Projenin adı “*Somut Olmayan Kültürel Mirası Somutlaştırmak*” olup, Bilim ve Sanat Merkezleri İlköğretim Öğrencileri Arası Sosyal Bilimler Proje Yarışması ve Atölye Çalışması olarak düzenlenmiştir (Gürçayır-Teke 2013a: 75).

Üç farklı disiplin ile üç aşamalı hazırlanan çalışmada, hedef gruptaki 15 çocuk ile 2. gruptaki 15. çocuk arkeologlar tarafından Aizanoi’da gezdirilmiş, ardından ilk gruba A11.MP.372 numaralı mezar taşı hakkında bilgi verilmiş ve Fatmacık- Yusufçuk masalı mezar taşı yanında anlatılmış, son olarak sanatçılarla birlikte kinetik kuş hazırlamıştır. Masallar ile hayal gücünü geliştirebilen çocuklar yaşadıkları kültürün masalları ile beslenirse o masal dünyası içinde özdeşleşebilecekleri figürler, kahramanlar bulabilecek ve ait oldukları kültürün masallarına hem sahip çıkacak hem kendi düşünce dünyalarında yeni ufuklar açılacaklardır.

Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak, bu çalışmada arkeolojinin katkısıyla her iki gruba da Aizanoi’un eski bir kent olduğunun ve Zeus ile tiyatro, stadyum, hamam gibi yapıların farkına vardırılmış; halkbilimi katkısıyla Çavdarhisar’da hayvancılığın devam ettiği, ortak mahalle fırınlarının kullanıldığı, kadınların masaldaki gibi yufka yapmayı sürdürdüğü; ilk grupta halkbilim ve

arkeolojinin yardımıyla antik çağ mezarlıklarında kremasyon adeti olduğu öğretilmiş ve son olarak kinetik heykel uygulaması ile kinetik heykelin su ve rüzgar gücü ile hareket edebilen bir heykel türü olduğu bilgisi 1. gruba kazandırılmış; sanat ve arkeolojinin katkısıyla 1. grup Aizanoi mezar taşlarında kartal betimlendiği, bunun öteki dünya ile ilgi olduğu, mezar sahibinin erkek olabileceği bilgisini edinmiştir. Masalların ise kadınlar ve özellikle yaşlı kadınlar tarafından anlatıldığı ve onlar tarafından anlatılmasının tercih edildiği gözlemlenmiştir. Bunda ise Aizanoi’da en az iki bin yıldan beri varlığı bilinen ana tanrıça Kibele’nin kültürel aktarımı rol oynamış olabilir.

Çocuklara yaşadıkları yörenin uzak geçmişi Aizanoi, yakın ve şimdiki geçmişi Çavdarhisar anlatılarak; Aizanoi’ya, yörelerine, masallarına sahip çıkmaları üzerine bütünleşik koruma bilinci aşılması için çaba sarf edilmiş ve etkin araç olarak 21. yüzyıl ile geleceğin sanatlarından olan kinetik heykel kullanılmıştır. Kinetik heykel aracılığıyla çocuklara mekanik düşünme, üçüncü boyutu görebilme, hareket algısını hissedebilme ve özellikle Aizanoi’u gezerken görsel algıyla edindikleri durağan sahneleri üç boyutlu düşünebilme ve dimağlarında yarattıkları simülasyonlar ile eserleri hareketli hale getirebilmesi amaçlanmıştır; bu sayede yaratıcılıklarının gelişimi için başka bir köprü kurulmuştur.

Kültürel mirasın koruması amaçlı yürütülen çalışmalardaki risk alanlarını Ölçer Özünel (2017: 29), “*unsurun aşırı ticarileştirilmesi, turistifikasyon,*

müzeifikasyon, bağlamından koparılması, kültürel mekânların ortadan kaldırılması ya da işlevsizleştirilmesi, yeniden canlandırırken yapılan hatalar, dondurarak korunmaya çalışılması, doğal ve çevresel kaynakların aşırı istismarı, gerçekçi olmayan hedef ve beklentiler,...” olarak belirtilmiştir. Bu çalışmayı gerçekleştiren üç disiplinin uzmanlarının da kaygılarından biri Aizanoi/Çavdarhisar yerleşiminin aşırı ticarileşmesi ve bu tür kültürel miras eğitim çalışmaları yürütülürken kırsal doku ve hayatı yok edebilme riskinin ortaya çıkması olmuştur. Aizanoi’un yöre halkına anlatılması, onların Aizanoi’dan ticari faydalanma imkanlarını arttırabileceği gibi yaşadıkları kırsal dokunun dış taleplere göre değişmesine de neden olabilir. Bu riski en aza indirgeyebilmek için ise diğer disiplinlerden destek alan kazı ekibi kültürel miras eğitimi için önceliği çocuk/genç ve kadın gruplarına veren çalışmalar sürdürmüştür. Basat (2013: 62), somut kültür miras içinde yer alan bir yapı kendi etrafında oluşan yaşam dinamikleri ile değerlendirildiğinde bir öncekine göre daha bütüncül anlam kazandığını ve bu nedenle kültür mirasının korunabilmesi için her iki yapısal özelliğin bir arada düşünüldüğü kültür politikalarına gerek duyulduğunu belirtmiş ve ne maddi kültürü, etrafında oluşan ritüellerden, pratiklerden, anlatma biçimlerinden, ne de somut olmayan kültürel mirası maddi bağlamından soyutlayarak tam olarak kavramanın mümkün olduğunu vurgulamıştır. Aizanoi kentinin de bu noktada bütünlük

şik koruma yöntemine göre korunması gerekir. Karakul’un da belirttiği gibi somut ve somut olmayan kültürel mirasın bütünsel korunma süreçleri son derece önemlidir (Karakul 2007, 151). Aizanoi pek çok diğer antik kent gibi terk edilmemiş, aksine yaşam kırsal dokusu içinde devam ettirilmiştir. Binlerce yıllık geçmişten, günümüze aktarılan somut ve somut olmayan kültürel kodlar yerleşimde izlenebilir de bütünlük korumayla geleceğe aktarımı sağlanamazsa yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Karakul (2010: 39), somut olmayan kültürel miras çalışmalarının kentsel/kırsal dokuda kültürün her boyutuyla tartışılması gerektiğini belirtmiştir. Bu noktada Karakul’un (2010) belirttiği gibi kentsel kültür; Aizanoi, kırsal kültür; Çavdarhisar tüm kültürel unsurlarıyla değerlendirilmelidir. Çavdarhisar; antik ve kırsal dokusunu dış etkenlere karşı hala koruyabilen, ancak bu etkenlere nereye kadar dayanabileceği giderek belirsizleşen bir yerleşimdir. Hem somut hem somut olmayan kültürel mirası öncelikle yöre çocuklarına örneklerle anlatarak bilinçlendirmek ve yaşadıkları yerin farkındalığını sağlamak gereklidir. Çocuklarının bu bilinçle yerleşimde büyüyüp, burayı koruması ve geleceğe aktarabilme önemi algılatıldıkça her iki dokunun da koruna-bilirliği/sürdürülebilirliği olacaktır. Nitekim Gürçayır-Teke’nin (2013a: 73) de belirttiği gibi somut olmayan kültürel mirasın yaşaması, ancak gelecek kuşaklara aktarılabilir ve Ölçer Özünel’in (2017: 25) vurguladığı gibi “gelecek kuşaklara ak-

tarılmasıyla ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine erişilmesi bağlamında bütünsel bir yaklaşımın benimsenmesi” gereklidir.

Somut olmayan kültürel miras içinde tarihsel unsurlar vardır. Çavdarhisar’ın uzak geçmişi Aizanoi’dan, günümüzün 2500 kişilik Çavdarhisar’ına kadar toplum hayatında gerçekleşen değişiklikler hem somut hem de somut olmayan kültürel miras için sözlü tarih sayesinde günümüze kadar ulaşabilmiştir. Sözlü tarihten yararlanır (Ulusoy 2011: 160) ve aktarırken disiplinlerarası çalışmak bunun için önemlidir ve arkeolojinin yanında halkbilimi ve sanat da olmalıdır. Arkeoloji, halkbilimi ve sanat ile üç evreli gerçekleştirilen çalışmada arkeoloji, somut kültürel miras eserlerin bilgilendirmesine; halkbilimi, somut olmayan kültürel miras unsuru masalın öğrenilmesine ve sanat; kinetik heykelle çocuklara hem antik kültürün hem kendi kültürlerinin aktarılabilmesine katkı sağlamıştır.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 14. Maddesi, *“Eğitim, Duyarlılığın ve Kapasitenin Güçlendirilmesi”* ile eğitimin önemi vurgulamıştır. Madde 14: 167’de Gürçayır Teke’nin (2013b: 36) aktarımıyla belirtilirse *“bilginin kuşaktan kuşağa geçişini okul dışı olanaklarla sağlamak biçimindeki ifadeler Sözleşme’de eğitimle ilgili yapılması gereken faaliyetlerin içeriğine yönelik bakış açıları sunmaktadır”* ve kültürel miras bilincinin geliştirilmesi için önemli unsurlardan biri belki de ilki çocuklara/gençlere bu eğitimin verilmesidir.

Aizanoi’da üç farklı disiplin ile yürütülen çalışmayla hem somut hem somut olmayan kültürel miras bilinci verilmiş ve bütünleşik korunmaya bir nebze de olsa katkı sağlamıştır. Aizanoi gibi yaşamın hala devam ettiği ören yerlerinde farklı disiplinlerin birlikte çalışması ve somut ile somut olmayan kültürel mirasın gelecek kuşaklara sanat uygulamaları yardımıyla aktarımının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

NOTLAR

- 1 Bu çalışmanın yapılması için izin veren Aizanoi Kazı Başkanı Prof. Dr. Elif ÖZER’e ve Aizanoi SOKÜM Projesinde “Fatmacık Yusufçuk” masalını derleyen Halkbilimci Dilek YILMAZ’a çok teşekkür ederiz. Çalışma Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Koordinasyon Biriminden Proje No: 2017KRM002-202(2017KRM002) projesinden verilen destek ile sürdürülmüştür. Pamukkale Üniversitesi BAP Birimi’ne burada bir kez daha teşekkürlerimizi sunarız.
- 2 <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44423/dunya-miraslistesi.html>
- 3 <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5724/>
- 4 Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) ya da “yaşayan miras” toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, timsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar” anlamına gelmektedir. <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,93790/somut-olmayan-kulturel-miras-tasiyicilarinin-tespit-ve-.html>
- 5 <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,93790/somut-olmayan-kulturel-miras-tasiyicilarinin-tespit-ve-.html>

KAYNAKÇA

- Avcı, Merve ve Memişoğlu, Hatice. “Kültürel Miras Eğitime İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri”, *İlköğretim Online* 15 (2016): 104-124.
- Basat, Ezgi Metin. “Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Birlikte Korumak”, *Millî Folklor* 100 (2013): 61-71.

- Beyazıt, Mustafa. "Aizanoi Antik Kentinde Bulunan Graffitielerde Kopuz ve Aşıklar", *Sanat Tarihi Dergisi* 23 (2014): 83-119.
- Boratav, Pertev Naili. *Zaman Zaman İçinde. Teherlemeler, Masallar*. İstanbul: Adam Yayıncılık, 1992.
- Dağıstan, Özdemir Melike. "Türkiye'de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış", *Planlama* 1 (2005): 20-25.
- Gürçayır, Teke, Selcan. "UNESCO, Gençlik ve Somut Olmayan Kültürel Miras", *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi*. (Ed. M. Öcal Oğuz, Evrim Ölçer Özünel, Selcan Gürçayır Teke). Ankara: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu (2013a): 73-76.
- _____. "Geleneksel Tarzlar, Modern Modeller: Resmî, Resmî Olmayan Eğitim Ve Somut Olmayan Kültürel Miras", *Millî Folklor* 100 (2013b): 31-39.
- Karakul, Özlem. "Tarihi Çevrelerde Halk Mimarisi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yaşama Mekânları", *Millî Folklor* 75 (2007): 151-163.
- _____. "İbrahimpaşa Köyünde Somut Olmayan Kültürel Miras" Yaşama Mekânları", *Geçmişten Geleceğe Nevşehir Kültür ve Tarih Çalışmaları Dergisi* 13 (2010): 39-42.
- Lochmann, Tomas. *Studien zu kaiserzeitlichen Grab- und Votivreliefs aus Phrygien*. Basel: Art Print, 2003.
- Oğuz, M. Öcal. "Somut Olmayan Kültürel Miras ve Kültürel İfade Çeşitliliği", *Millî Folklor* 82 (2009a): 6-12.
- _____. *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2009b.
- Ölçer Özünel, Evrim. "Yazının İzinde Masal Haritalarını Okuma Denemesi: Masal Tarihine Yeniden Bakmak", *Millî Folklor* 91 (2011): 60-71.
- _____. "İnsanlar, Gezegen ve Refah İçin Bir Eylem Planı: Somut Olmayan Kültürel Miras ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Eleştirel Yaklaşım", *Millî Folklor* 91 (2011): 60-71.
- Özer, Elif. "İçinden Su Geçen Şehir: Aizanoi", *Toplumsal Tarih* 215 (2011): 90-93.
- _____. "Çok Katmanlı Tarihi Kent Aizanoi'da Kültürel Miras Bilinci ve Katılımcılar", *Aizanoi II* (Ed. E. Özer), Ankara: Bilgin Kültür ve Sanat Yayınevi (2016), 151-173.
- Özer, Elif. Doksanaltı, M. Ertekin. "Aizanoi Kuzey Nekropolis'te Bulunan Bir Mezarı Anlamak, Okumak ve Yorumlamak: Heraklesli Mezar", *Cedrus V* (2017): 287-300.
- Tuğal, Sibel. *Oluşum Süreci İçinde Op Art*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi, 2012.
- Türkmen, Nilgün. "Çizgi Filmlerin Kültür Aktarımındaki Rolü Ve Pepee", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Vol 36 No 2 (2012): 139-158.
- Ulusoy, Kadir. "Türk Toplum Hayatında Yaşatılan Kahve ve Kahvehane Kültürü (Bir Sözlü Kültür ve Sosyal Çevre Eğitimi Çalışması)", *Millî Folklor* 89 (2011): 159-169.
- Uz, Nurbıye. "Sanatta Yeni Arayışlar ve Kinetik Heykel". *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1 (2012): 1047-1056.
- Yılmaz, Dilek. "Aizanoi Kybele-Aba Sultan Kutusal Alanlarında Yağmur Duası Analizi", *Aizanoi II* (Ed. E. Özer), Ankara: Bilgin Kültür ve Sanat Yayınevi (2016): 395-408.